

VYŠETŘOVÁNÍ SÁZAVSKÉ AFÉRY

TOMÁŠ ŘEPA

Abstract

The aim of this study is to present the investigation of the Sázava affair, which has been underreported, even though it was a relatively important political affair that illustrates the radicalisation of Czechoslovak society in the 1920s. The study focuses on the description of the actual ambush of a high official of the Ministry of National Defence, Jaroslav Vorel, which took place on 23 August 1927 in the town of Sázava. It also examines the political background, the investigation, the press coverage and the consequences for the persons involved. The public called for exemplary punishment of the perpetrators of the robbery, but they were sentenced to only three and four months in prison, respectively, which is quite surprising given the seriousness of the armed robbery of one of the ministry's top officials. During the initial investigation, many other names of alleged accomplices, aiders and abettors and a number of often contradictory allegations were made by those arrested and investigated, and so the Sázava affair was retried in March 1929. However, this too fizzled out and the accused were acquitted in full due to lack of evidence. This brought the story of the Sázava affair to a definitive close. The excesses of the Czech fascists, however, certainly did not end there. Radicalisation in society continued to rise in the 1930s, but this time mainly in view of the consequences of the economic crisis and the worsening international situation after the Nazi attack in Germany. It is all the more important to remember that deep divisions in Czechoslovak society had existed much earlier, and the Sázava affair is a good example of this.

Keywords

Sázava Affair, Political Affairs, Military Administration, Radola Gajda, Jaroslav Vorel, Ambush 1927

ÚVODEM

Sázavská aféra¹ navazuje na vystřízlivění části československé společnosti z nově získané svobody a zaváděné demokracie po rozpadu Rakouska-Uherska. I v relativně poklidných 20. letech se našli lidé, kteří se směřováním státu pod vedením Tomáše Garrigua Masaryka a tehdejší parlamentní demokracie, nesouhlasili. I když to má dnes již jinou a mnohem temnější konotaci, příklad fašistické Itálie v tomto období leckteré inspiroval a sympatie určité části společnosti k vládě silné ruky byly po Evropě přítomny v řadě států. Československo v tomto nebylo výjimkou.² Po podivné špiónážní aféře s generálem Radolou Gajdou³, kdy byl i na apel

¹ Téma jsem se v nedávné minulosti pokusil rovněž popularizovat a přiblížit čtenářům na stránkách Mladé fronty Dnes ve článku pod názvem *Memento sázavské aféry*. Mladá fronta Dnes. 19. 8. 2023, s. 9. Dostupné i elektronicky viz *KOMENTÁŘ: Memento sázavské aféry. Fašisté přepadli úředníka, skončilo to fiaskem* [online]. idnes.cz. 20. srpna 2023. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/gajda-prvni-epublika-masaryk-omladina-zlocin-nacismus.A230818_162029_domaci_dyn (cit. 12. 11 2023).

² PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha 2011, s. 23–29.

³ Více k osobě Radoly Gajdy (včetně jeho vlastních pamětí), který dodnes vzbuzuje zájem mnoha badatelů (u některých autorů i s nekriticky oslavným vyzněním) viz JURMAN, O.: *Nepřítel Masaryka: neobyčejný život generála Radoly Gajdy*. Praha 2020; GAJDA, R. – NAKONEČNÝ, M. – LHOTKA, J. – HORKÝ, K. – BUREŠ,

Masaryka poslán v srpnu 1926 do výslužby, se právě Gajda stává předsedou v březnu 1926 čerstvě založené antikomunisticky, antisemitsky a panslavisticky orientované fašistické politické strany nazvané Národní obec fašistická (NOF).⁴ Krátce po nástupu Gajdy do pozice předsedy, se někteří členové NOF radikalizovali již natolik, že podezřivali prezidenta Masaryka z organizované snahy zbavit se svého politického rivala a kritika Gajdy. Právě v této atmosféře se tedy odehrála takzvaná sázavská aféra. Ta se následně přímo dotkla jednoho z nejschopnějších legislativců⁵ Ministerstva národní obrany odborového přednosty JUDr. Jaroslava Vorla, který byl přepaden 23. srpna 1927 ve svém letním bytě ve městě Sázava ve středních Čechách. Sázavská aféra odhalila při svém následném vyšetřování i postoj akterů přepadení Jaroslava Vorla, což byli lidé nejrůznějšího věku, životních zkušeností i společenského postavení. Jedno však měli společné, silící odpor proti stávajícímu řádu.⁶ Mnohé z nich tak nebyl problém přesvědčit, že se se svolením prezidenta Masaryka děje cosi velmi nekalého a nespravedlivého vůči jejich idolu Radolu Gajdovi, Jaroslav Vorel se tak v tomto případě ocitnul pouhou náhodou a jistě nejen něj, následné události překvapily.

Cílem této studie je přiblížení vyšetřování sázavské aféry, která je málo reflektovaná⁷, přestože šlo o poměrně významnou politickou aféru, která dokládá radikalizaci v československé společnosti už ve 20. letech 20. století. Nezbytné je stručné uvedení do kontextu tehdejší politické situace. Zvolenými metodami zpracování jsou přímá metoda archivních pramenů, to se týká především části mapující dochované vyšetřovací protokoly a svědecké výpovědi, a to na základě fondu Ministerstva vnitra I – Prezidium v Národním archivu, kde se předmětné materiály dochovaly. Nápomocna je u zpracování této dílčí studie i sekundární literatura k tématu, které však není mnoho, navíc se sázavské aféře věnuje spíše okrajově např. s ohledem na působení a hodnocení postavy Radoly Gajdy, jehož život byl touto aférou také významně dotčen.⁸

POLITICKÉ POZADÍ A PŘEPADENÍ JUDR. JAROSLAVA VORLA

Krátce po zvolení Gajdy vůdcem NOF na sjezdu 3. ledna 1927 vznikla i vojensky organizovaná odnož NOF – Omladina, kterou tvořili, jak už název napovídá, mladí a fyzicky zdatní příslušníci strany. Právě v jejich režii se následně odehrála i sázavská aféra. Útvary Omladiny byly zřízeny při každé jednotě NOF, přičemž v jejich čele stál velitel, kterého jmenoval sám Gajda na základě doporučení jednoty. Šlo především o muže s vojenskými zkušenostmi. Hlavním posláním členů Omladiny bylo chránit vůdce a další důležité

V. – DRAGANOV, A.: *Generál Radola Gajda: k výročí 70 let od smrti hrdiny*. Praha 2018; LANDERGOTT, J.: *Velcí Češi první republiky*. Praha 2018; ŠEDIVÝ, I.: *Radola Gajda (1892–1948). Necharismatický vůdce a povaha meziválečné demokracie*. In: Bárta, M. – Kovář, M. (edd.): *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha 2017, s. 481–490; GAJDA, R.: *Moje paměti*. Brno 2008; HOUŠKA, V.: *Lidé kolem T.G.M.* Karviná 2006; MOULIS, M.: *Vzestup a pád generála Gajdy*. Třebíč 2000.

⁴ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno 2003, s. 124–125.

⁵ Blíže k působení JUDr. Jaroslava Vorla v oblasti vojenské legislativy viz ŘEPA, T.: *Reakce vojenské správy na zvýšené ohrožení republiky ve 30. letech se zaměřením na přijetí zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu*. In: Polnar, S. – Řepa, T. (edd.): *Ozbrojené síly a československý stát III*. Brno 2022, s. 37–63.

⁶ PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 58.

⁷ Sázavská aféra je stručně reflektována jen v několika publikacích, pojetí autorů se navíc značně liší. PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*. Praha 2016, s. 83–87.; PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 58–73; NAKONEČNÝ, M.: *Český fašismus*. Praha 2006, s. 71–73; KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha 1995, s. 180–185; KLIMEK, A.: *Vítejte v první republice*. Praha 2003, s. 192–195.

⁸ PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*, s. 87.

představitele strany a pomáhat při organizování veřejných shromáždění. Podobně jako v armádě i členové Omladiny pravidelně cvičili pořadová cvičení, utužovali fyzickou zdatnost a měli se učit maximální zručnost při zacházení se střelnými zbraněmi.⁹ Několik členů Omladiny NOF se na základě rozšiřované fámy o snaze dostat Gajdu do vězení v létě 1927 rozhodlo, že vezmou právo do svých rukou. Dokumenty, které měly fantasticky potvrzovat nezákonné vměšování prezidenta Masaryka do vyšetřování Gajdovy špionážní aféry, měl u sebe údajně mít právě rada ministerstva národní obrany Jaroslav Vorel.¹⁰

Právě díky těmto úvahám tak vzniknul velmi špatně promyšlený a připravený plán¹¹ provést nelegální domovní prohlídku ve Vorlově bytě na Sázavě. To mělo veřejnosti odhalit celé záludné spiknutí politických špiček proti jejich vůdci Gajdovi. Komando se skládalo ze sedmi příslušníků Omladiny, konkrétně se mělo jednat o zemského velitele Omladiny 31letého obchodníka Jaroslava Tetivu, 29letého krejčího Josefa Kellera, 23letého drogistu Františka Chybu, 19letého studenta Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy Jindřicha Žitného, 28letého technického úředníka Aloise Beneše, 18letého soukromého úředníka Karla Hetteše a 42letého majitele obchodu s technickými potřebami Josefa Beutla, z nichž někteří byli vyzbrojeni revolvery.¹² Tato skupina v pět ráno 23. srpna 1927 zabušila na dveře bytového domu Josefa Bulíka, ve kterém byl v jednom z bytů přítomen Jaroslav Vorel a pod pohrůzkou násilí se dostali dovnitř. Po otevření ministerským radou přímo do bytu vpadla dvojice mužů, ostatní zůstali přede dveřmi a sedmý hlídkoval u domovních vchodových dveří. Útočníci se vydávali za neuniformované policisty a žádali vydání dokumentů ke kauze Gajda.¹³ Překvapený doktor Vorel se ve vyhrocené atmosféře, kdy ozbrojenci revolvery ohrožovali i jeho přítomnou manželku a dvě děti, pokoušel vysvětlit, že žádné dokumenty tohoto druhu u sebe nemá. Příslušníci Omladiny tak prohledali psací stůl i celou pracovnu. Celá akce však skončila fiaskem¹⁴, protože se žádné kompromitující materiály ani přes intenzivní hledání útočníků nalézt nepodařilo. Z bytu si tak údajně měli odnést pouze fragmenty pracovních spisů rady Vorla a texty neúřední povahy.¹⁵

VYŠETŘOVÁNÍ A SVĚDECKÉ VÝPOVĚDI

Jaroslav Vorel byl při odchodu útočnický důrazně varován, že má o celé akci zachovat naprosté mlčení. Po jejich odchodu však přepadený obratem vyrozuměl policii o tom, co se u něj v bytě odehrálo.¹⁶ Bylo podáno trestní oznámení, následovalo intenzivní vyšetřování, domovní prohlídky nejen u přímých aktérů, ale i dalších významných fašistů včetně Gajdy nebo významného advokáta organizovaného u fašistů JUDr. Jiřího Branžovského. Ministerstvo národní obrany také 26. srpna 1927 ujistilo veřejnost, že nebyly zcizeny žádné písemné materiály ke kauze generála Gajdy s formulací: „ani se neztratily, ani nebyly uloupeny“.¹⁷

Z hlediska vyšetřování byla důležitou výpovědí především ta ze strany JUDr. Vorla, která se dochovala a poskytuje detailní pohled na celou dramatickou událost právě z perspektivy přepadeného. Následují i výpovědi zatčených, z nichž někteří se ihned doznali.

⁹ PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 57–58.

¹⁰ KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 181.

¹¹ NAKONEČNÝ, M.: *Český fašismus*, s. 73.

¹² PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*, s. 85–86.

¹³ Tamtéž, s. 85.

¹⁴ KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 184.

¹⁵ PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 59.

¹⁶ PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*, s. 85–86.

¹⁷ Tribuna. 26. 8. 1927, s. 1.; Večer. 26. 8. 1927, s. 1.; Venkov. 26. 8. 1927, s. 1.; Právo lidu. 26. 8. 1927, s. 1.

Již oznámení JUDr. Vorla na policii obsahuje kromě samotného podrobného popisu přepadení i řadu zajímavých informací o tom, co vlastně měl u sebe pan rada mít za listiny. Popsal to těmito slovy: „*Již před svou dovolenou byl jsem pověřen panem ministrem studiem části spisů, týkajících se kárného případu Gajdova. Poukaz jsem obdržel přímo od pana ministra, aniž by byla věc vyznačena v protokolu ve spisovně, neb v jiných manipulačních pomůckách. Spisy tyto nemají též žádného manipulačního čísla. Za účelem studia vzal jsem si nepatrnou část těchto spisů při svém druhém pobytu v Praze, dne 17. srpna t.r. sebou do Sázavy.*“¹⁸

Vorel přesně popsal, jak probíhala výměna názorů s útočníky: „*Vy jste fašisti a chcete násilím na mne něco vynutiti? Na to oni prohlásili: Ne, my nejsme fašisti, ale poctiví a věrní Čechové, kteří nemohou strpěti, aby jejich vůdce, který v legiích v bojích za svobodu tolik vytrpěl, byl nyní týrán a tupen. Vydejte nám spisy, a hlavně nám dejte dopis, který jste dostal ve věci od presidenta Masaryka a bude vše dobré. Na to jsem prohlásil: že jsem žádného dopisu od presidenta Masaryka neobdržel, a že jim nemám co vydati. Oni mně na to odvětili, že jsou přesně informováni, že ve spisech, které mám, takový dopis je a že spisy ty musí dostat i kdyby měli hledat celý den.*“¹⁹

Dále JUDr. Vorel uvedl: „*Na stole měl jsem položeny spisy úřední týkající se branného zákona a branných předpisů. Mladší z obou mužů přistoupil ke stolku, vytáhl z něho zásuvku a vyndal všechny věci, které ležely po straně stolku, když je prolistoval, tázal se mne: To jste chtěl dnes vézt do Prahy? Načež jsem mu řekl, že ano. Vzal na to několik papírů, aniž mne ukázal které a prohlásil, že půjde se dolů optati velitele a že mně věci ty nebude-li v nich shledáno závad, budou vráceny. Zjistil jsem potom, že mně chybí koncept úředního spisu, týkající se předkládací zprávy ministerstva národní obrany ve věci branných předpisů a snad ještě některé stenografické poznámky, týkající se branných předpisů.*“²⁰

Při oznámení dodal JUDr. Vorel velmi zajímavou informaci: „*Konečně podotýkám, že jsem předmětné spisy vzhledem k jejich důležitosti měl po celou dobu uzamčené v cestovním kufříku, který byl uložen ve skříni, kterou pachatelé neprohliželi. Důsledkem toho se z předmětných spisů také ničeho neztratilo, nýbrž byly bez závady dopraveny do Prahy.*“²¹

První z následných vyšetřovacích protokolů s cílem odhalit, jak se celá událost odehrála, je datovaný ke dni 24. srpna 1927 a konstatuje postup vyšetřování následujícím způsobem: „*Ministerský rada Dr. Vorel a jeho manželka poznali při konfrontaci s určitostí Kellera jako útočníka a paní Vorlová mimo to Žitného jakožto mladíka, který po odjezdu jejího manžela obcházel okolí jejich bytu v Sázavě.*“²²

Při výpovědi k tomu dále JUDr. Vorel uvedl: „*Byl jsem vrch. kom. Dr. Sázavským upamatován na obsah svého protokolu sepsaného večer dne 23. srpna t. r. v prezidiu polic. ředitelství v Praze a poučen, že na základě tohoto protokolu byly předvedeny k polic. ředitelství některé z inkriminovaného činu podezřelé osoby. Na jeho vyzvání prošel jsem celým zpravodajským oddělením presidia polic. ředitelství, kde tyto osoby byly právě vyslýchány a s určitostí poznal jsem mezi nimi komisařem Dr. Taškem právě vyslýchávaného Josefa Kellera mne do té doby jménem neznámého. On to byl, který ještě s druhým neznámým mužem vstoupil v noci 23. t. m. ráno k 5. hod. do mého bytu v Sázavě a nutil mne s napřaženým, revolverem k vydání dokumentů týkajících se případu generála v. v. Gajdy. Poznal jsem ho ihned, ačkoliv týž patrně aby změnil své vzezření oholil si úplně černý knírek, který ještě nosil, resp. měl zmíněné noci v mém letním bytě v Sázavě. Také při procházení zmíněnou kanceláří, ve které byl*

¹⁸ Národní archiv (dále jen NA), f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, oznámení na policii – protokol sepsaný s JUDr. Jaroslavem Vorlem 23. srpna 1927.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927.

vyslýchán, doznal sám, aniž bych se na něho obrátil s otázkou, že on to byl, který tam zůstal v bytě poslední, když druhý jeho společník s poznámkami v mém protokole z 23. t. m. označenými – a mně ze stolu odcizenými – odešel z bytu dolů na ulici s prohlášením, že se dotáže svého velitele, co s nimi má dělati. Druhé dvě mně ukázané osoby, které mi byly označeny dodatečně vrch. Kom. Dr. Sázavským jako Dr. Branžovský Jiří a Josef Beutl jsme nikdy neviděl, zejména ne zmíněné noci, nevylučuji tím ovšem možnost, že byli té noci přítomni v Sázavě.“²³

Manželka JUDr. Vorla Anna Emilie Vorlová do protokolu sepsaného 24. srpna potvrdila okolnosti vylíčené svým chotěm a dále jen stručně dodala: „Když jsem dnes byla pozvána na polic. ředitelství, byl mi představen bez předchozího upozornění mladík, ve kterém jsem ihned poznala neznámého mladíka, který se zajímal o odjezd mého muže do Prahy. Poznala jsem ho přes to, že včera měl na sobě sportovní manšestrový oblek. Byl mi označen jako Žitný.“ Dále navíc upozornila na doporučený expresní dopis – anonym, který dorazil do jejich místa pobytu 23. srpna odpoledne a obsahoval tajemné sdělení, že jsou sledováni a aby byli ve všem velmi opatrní, přičemž tato věta byla v dopise podtržena. Dopis ještě obsahoval varování, aby se o něm nikomu nezmiňovali. Jednalo se tak o jasnou výhrůžku s cílem vyvolat strach u manželů Vorlových.²⁴

Několik výpovědí zatčených mělo společné to, že se odvolávali na konspirační jednání v rámci NOF. Např. zatčený a z vazby předvedený Josef Keller začátek domluv na přepadení JUDr. Vorla vysvětlil tak, že našel pod železným závěsem svého krejčovského krámu lístek, který ho instruoval, aby se dostavil v neděli 21. srpna na sekretariát NOF místní buňky organizace Omladiny do hostince U tygra v Praze. Tam mu bylo údajně neznámou osobou řečeno, že má jet do Sázavy. Nikdo mu však nesdělil, za jakým účelem a proč. Do Sázavy odcestoval v doprovodu několika neznámých osob v pondělí 22. srpna. Následující den v úterý 23. srpna se pak cesta opakovala znovu. Tentokrát však dostal nenabitý revolver a bylo mu jedním spolucestujícím řečeno, že jedou pro nějaké listiny, údajně dokonce dopis od prezidenta Masaryka. Samotné přepadení jinak popsal věcně a nesnažil se svoji roli bagatelizovat, přiznal, že společně s dalším neznámým mladíkem drželi při vstupu do bytu JUDr. Vorla v rukách revolvery a za sebe uvedl, že jeho zbraň zůstala nenabitá od momentu, kdy ji dostal. U svého společníka si nebyl jistý, jestli ten měl zbraň také nenabitou. Výpověď Kellera měla hodně slabých míst a nasvědčovala tomu, že se snažil celou akci vylíčit jako zmanipulování své osoby. Podezřele se u zaprotokolovaných odpovědí jevil především fakt, že Keller vůbec neřešil závažnost celé akce, užití revolverů k zastrášení – nic z toho mu nepřišlo zvláštní, navíc v obklopení údajně jemu neznámých osob. Dokonce si postěžoval, že na ně zbytek osazenstva nepočkal při odjezdu, takže se vracel do Prahy vlakem v doprovodu účastníka, který zůstal po celou dobu akce před domem na dvorku a kterého neznal jménem.²⁵

Výpověď Josefa Beutla – nejstaršího z celé skupiny aktérů podezřelých z přepadení působila ještě méně uvěřitelně. Na rozdíl od Kellera tvrdil, že má za to, že někdo zneužil jejich jmen, tedy provedl akci na vrub členů Omladiny a NOF. Celou výpověď uzavřel tím, že mu není doteď známo, co se v Sázavě stalo. Svou přítomnost na akci rezolutně popřel s tím, že na Sázavě ani nikdy nebyl. Pouze v dalším doplnění výslechu konstatoval, že odsuzuje každou protizákonnou akci a počin, které mohly být členy hnutí provedeny.²⁶

²³ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s JUDr. Jaroslavem Vorlem.

²⁴ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Annou Emilií Vorlovou.

²⁵ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Josefem Kellerem.

²⁶ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Josefem Beutlem.

Jindřich Žitný jako nejmladší podezřelý byl vyslechnut také a tvrdil, že se žádná akce Omladiny v Sázavě v neděli či v pondělí nekonala, protože by o tom buď on jak tajemník sekretariátu Omladiny nebo Jaroslav Tetiva jako zemský velitel Omladiny museli vědět. Všichni prý byli v Praze a nikdo nikam neodjížděl. Vzápětí však dodal, že se v Sázavě v doprovodu několika dalších fašistů přeci jen v úterý pohyboval, byl přítom i legitimován četníkem, ale že šlo pouze o výlet. V Žitného odpovědích bylo také mnoho hluchých míst a hájil se především tím, že od nikoho nedostával odpovědi na své otázky, proč vůbec na výlet vyrazili do Sázavy, kde se mu měli navíc ztratit společníci Beneš a Tetiva.²⁷ Byl to však právě Žitný, který byl policejními orgány označen jako osoba, která se v okolí bytu JUDr. Vorla pohybovala a napomohla tomu i výpověď paní Vorlově, která jej bezpečně poznala.²⁸

Upřímně při výpovědích naopak působil František Chyba, který otevřeně doznal, že byl tím, který po dobu přepadení hlídal před domem. O co při celé akci šlo však prý nevěděl. Do protokolu uvedl jako zdůvodnění své přítomnosti na Sázavě následující: „*Jsem organizovaným fašistou v jednotě v Karlíně a jako takový cítím povinnost rozkazy, kterých se mi dostane bezpodmínečně vyplnit. I k cestě do Sázavy dostal jsem rozkaz. Opravuji, že ne rozkaz, nýbrž jsem byl vyzván neznámým podle jména fašistou, který je velitelem některé z jednot. Do Sázavy jsem jel autem, ve kterém mimo mne seděl ještě onen fašista, s kterým jsem pak druhého dne šel pěšky do Berouna, a ještě jede fašista, který seděl vedle šoféra.*“²⁹ Další den pak při výslechu dodal, že se snažil při původní výpovědi chránit Jindřicha Žitného, ale že nyní doznává, že se celé akce účastnil.³⁰

Jaroslav Tetiva při výslechu mlžil podobně jako Žitný a uvedl, že o nějakém výletu některých členů Omladiny mu není nic známo. Hned vzápětí však sám uvedl, že se jednodenního výletu do Posázaví v úterý zúčastnil společně s Žitným a Benešem. Žitný se měl následně oddělit. Dále už jen dodal, že mu není známo nic o tom, co se v Sázavě stalo.³¹ Policie vyslechla i hostinského Josefa Baštu, který si všiml ve svém lokále několika neznámých mužů a popsal jejich vzhled. Hovořil celkem o sedmi, ale jak se ukázalo Jaroslava Tetivu nebo Jindřicha Žitného nebyl schopen rozpoznat, Františka Chybu naopak ano. I tak bylo jeho svědectví prospěšné pro další vyšetřování.³²

Velmi přesně celou událost na policii popsala i Marie Bulíková, manželka majitele bytového domu, na jehož dveře skupina fašistů ráno před akcí zabušila. Pod smyšlenou historkou, že jsou do tajné policie jich šest pustila do domu. Ihned poté zamířili k JUDr. Vorlovi. I na ni následně bylo mířeno revolverem a slyšela za dveřmi rozhovor obou útočníků s přepadeným ministerským radou. Vše přitom probíhalo za velmi stresujících okolností, kdy byla přesvědčována ať se přimluví, aby pan rada vydal hledané listiny. Zdůraznili také možnost použití zbraně. Celá akce měla trvat zhruba hodinu. Ihned po jejich odchodu byla přivolána policie, aby jim pan rada učinil oznámení, co se právě odehrálo. Marie Bulíková také

²⁷ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Jindřichem Žitným.

²⁸ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – úřední zpráva pro tisk.

²⁹ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Františkem Chybou.

³⁰ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 25. srpna 1927 – protokol sepsaný s Františkem Chybou.

³¹ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Jaroslavem Tetivou.

³² NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Josefem Baštou.

identifikovala Josefa Kellera.³³ Obdobně dramaticky popsal situaci i její manžel Josef Bulík, který následně poznal Františka Chybu v muži, který hlídal u dveří vedoucích na dvorek.³⁴

Vyzpovídáno bylo ještě mnoho dalších jednotlivců napojených na NOF nebo žijících či pracujících v Sázavě (např. poštovník Schrabal, úředník Machaň, architekt Moudrý, JUDr. Branžovský). V závěru této pasáže je však dobré zmínit ještě výpověď nejdůležitější osoby ze všech – Radoly Gajdy, protože jednou z prověřovaných možností bezpečnostních složek nepochybně byla i varianta, že k přepadení JUDr. Vorla mohl vydat příkaz on sám. Autoritu měl u členů NOF Gajda jako jejich vůdce tak vysokou, že by jej nepochybně poslechli. Gajda se však při výslechu pouze vyjádřil, že mu ze Sázavy toho dne telefonoval Alois Beneš, který se odvolával na Beutla jako předsedu pražského kraje NOF. Benešovi v telefonu údajně moc nerozuměl a nepochopil, co po něm chce. Poté se snažil zjednat ve věci jasno, protože nechápal, co se vlastně v Sázavě stalo a proč. Domníval se, že jde buď o provokaci nebo bláznovský kousek lidí z řad NOF. Nechal poslat pro Tetivu, který za místní Omladinu zodpovídal, ten však nepřišel. Gajda v podobné výpovědi dále popřel, že by o čemkoliv věděl nebo to dokonce sám, byť nepřímou, inicioval. Gajda také argumentoval tím, že i kdyby šlo o akci lidí z NOF provedenou z čistě idealistických pohnutek, nemohl by s ní souhlasit jednoduše už jen z toho důvodu, že kradené dokumenty nejsou přirozeně žádným důkazním materiálem. Posléze se zavázal, že se odebere po výslechu do svého bytu, který neopustí bez úředního svolení.³⁵

V protokolech je uložena i stručná zmínka o tom, že odpoledne 25. srpna dorazil na adresu min. rady Vorla spěšný doporučený dopis, v němž se nalézaly poznámky a materiály, které mu byly při přepadení odcizeny. Obálka dopisu byla následně předána místní četnické stanici.³⁶

NÁSLEDKY SÁZAVSKÉ AFÉRY A OHLAS V TISKU

Na základě výsledku prvotního šetření byli zatčeni Beutl, Keller, Chyba, Tetiva, Žitný, Hetteš a Beneš, kteří se měli akce osobně účastnit.³⁷ Na základě obvinění v rámci sázavské aféry strávil Radola Gajda dva měsíce ve vězení a rozsudkem tomuto veteránovi bojů československých legií, za nichž dosáhnul generálské hodnosti, byla odebrána vojenská renta a byl vyškrtnut i z vojenské evidence. Soud však také konstatoval, že není prokazatelné, zda o akci vůbec věděl nebo ji nějak sám inicioval. To přitom ve spisu konstatovali i na Vrchním státním zastupitelství, které podalo zprávu v této trestní věci k 31. prosinci 1928.³⁸ Na Gajdu bylo podáno v říjnu 1928 i trestní oznámení, že pomáhal vyzbrojovat fašisty ze svých zásob zbraní.³⁹ Gajda po volbách v roce 1929 získal poslanecký mandát. Poslanecká sněmovna jej však již 29. listopadu 1930 zbavila mandátu⁴⁰ v souvislosti se sázavskou aférou a nepodmíněným trestem odnětí svobody, proti čemuž se odvolal. Zajímavou dohrou tak v jeho případě bylo, že volební soud za předsednictví pozdějšího prezidenta Emila Háchy 12. prosince

³³ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Marií Bulíkovou.

³⁴ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Josefem Bulíkem.

³⁵ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – protokol sepsaný s Radolou Gajdou.

³⁶ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 25. srpna 1927 – hlášení četnické stanice v Sázavě nad Sázavou z 25. srpna 1927.

³⁷ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, protokoly ze dne 24. srpna 1927 – shrnutí policejního šetření.

³⁸ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, přepadení ministerského rady Dr. Vorla v Sázavě, trestní věc proti Antonínu Hoznourkovi a spol. pro zločin veřejného násilí – zpráva v trestní věci z 31. prosince 1928.

³⁹ NA, f. Ministerstvo vnitra I – Prezidium, k. 376, sign. 225-376-4, zpráva Prezidia ministerstva vnitra z 5. prosince 1928.

⁴⁰ Národní listy. 29. 11. 1930, s. 1.

1931 zbavil Gajdu mandátu poslance.⁴¹ Důvodem bylo zmíněné předchozí pravomocné odsouzení zemským trestním soudem podle zákona č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky, což stvrdil svým rozhodnutím 19. září 1931 i Nejvyšší soud.⁴² Gajda byl totiž odsouzen nejen k trestu odnětí svobody, ale i ke ztrátě volitelnosti.⁴³ Opětovně tak byl zvolen poslancem až po volbách roku 1935, které znamenaly pro NOF relativně dobrý výsledek a celkem šest poslaneckých mandátů.⁴⁴

Sázavský případ vzbudil mimořádný zájem i na stránkách tisku, a to zejména u levicově orientovaných periodik (Právo lidu, Rudé právo), které varovaly před možným nástupem fašismu a nebezpečím pro republiku s tím spjatým. Pochopitelně šlo přitom i o politický souboj a mimo jiné o to, jak vytěžit potenciál sázavské aféry pro sebe, a to i na základě nejdůraznějších spekulací a obvinění. Prvním příkladem může být stručný informující článek pod názvem Demonstrace fašistů v deníku Národní osvobození, který informoval 26. srpna 1927 o dění, které se bezprostředně týkalo zatčení Gajdy a sázavské aféry. Situace byla popsána takto: „Včera večer přitáhl hlouček mladíků čítající asi 150 osob před policejní ředitelství, kde bylo vykřikováno: „Gajda Vám přijde draho!“ „Pryč s Benešem a se Židy!“ Když se mu nepodařilo vniknouti do budovy, odtáhl po Národní třídě směrem k Václavskému náměstí.“⁴⁵ O téže události referoval téhož dne i deník Národní politika blízky národním demokratům Karla Kramáře, který však v článku neakcentoval vůči Benešovi kritické výkřiky či antisemitská provolání manifestujících.⁴⁶ O události informoval také národněsocialistický Večerní list.⁴⁷

Pražský večerník události v závěru článku Fašisté pod policejní kontrolou téhož dne shrnul i s vlastním hodnocením tehdejší politické situace těmito slovy: „Ostrý postup proti fašistům dosti značně překvapil veřejnost. Nejde ovšem o žádnou maličkost. Přepadení úředníka a ohrožování ho na životě ozbrojenou bandou není přece věci, která by se dala jen tak lehce přejít. Organisoání takových případů jest přece již samo o sobě s to ohroziti veřejný mír a pořádek. Na druhé straně ovšem jest značné části veřejnosti nepochopitelným, že proti komunistům, kteří již dávno provádějí přepadávání a napadání policejní stráže, se nezakročuje stejným způsobem, že komunistům nebyly zabaveny adresy odběratelů, pokud jsou státními zaměstnanci, že trpí se jim různé provokace, třeba ta s černým praporem na domě MVS⁴⁸ v Ječné ulici. Je třeba měřiti všem stejně, aby občanstvo samo nabylo víru a přesvědčení ve spravedlnost počinů a zákroků státní moci – aby věřilo, že moc tato dovede uhájiti veřejný pořádek na všechny strany!“⁴⁹

Zajímavé shrnutí právní kvalifikace, k čemu mělo při přepadení dojít a zejména prvních ohlasů na celou aféru v tisku napříč celým tehdejším politickým spektrem nabídnul rovněž 26. srpna 1927 již citovaný deník Národní osvobození ve svém dalším článku toho dne věnovaném sázavské aféře pod názvem Pokus fašistů o uloupení úředních spisů z Gajdova procesu s podtitulem Hlasy tisku: „Podle toho jak případ přepadení min. rady. Dr. Vorla v Sázavě nad Sázavou líčí zpráva policejní korespondence, spáchali pachatelé tyto zločiny: zločin násilného vpádu do cizího statku – přísnější kvalifikace, zločin veřejného násilí podle par. 81 a 98 b) trest. Zák., zločin nedovoleného ozbrojování podle par. 13 zákona na ochranu

⁴¹ KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 231.

⁴² Lidové noviny. 13. 12. 1931, s. 1

⁴³ KUKLÍK, J.: *Příběh československé ústavy 1920. II. Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha 2022, s. 163.

⁴⁴ PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol. (edd.): *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005, s. 642.

⁴⁵ Národní osvobození. 26. 8. 1927, s. 2.

⁴⁶ Národní politika. 26. 8. 1927, s. 3.

⁴⁷ Večerní list. 26. 8. 1927, s. 1.

⁴⁸ Mezinárodní všeodborový svaz.

⁴⁹ Pražský večerník. 26. 8. 1927, s. 1.

republiky a zločin loupeže – přísnější kvalifikace, na který jest stanoven trest těžkého žaláře od 10 do 20. let. Vzhledem k těmto těžkým zločinům je zajímavo pozorovati, jak případ posuzuje tisk. Tisk tzv. levicový případ ostře odsuzuje. Ne tak tisk ostatní. „Národní listy“ nenalezly jediného slova odsouzení a omezily se na registrování zpráv. „Venkov“ otiskl policejní zprávu bez poznámky. „Národní politika“ zastrčila zprávy do denních zpráv, rovněž bez poznámky. „Lidové listy“ přinesly zprávu na první straně a věnovaly věci hodně místa, ale zamíchaly do ní nepravdivá tvrzení „Večerního listu“, Odsuzují případ podmínečně, avšak při tom obviňují levici, že asi ona to byla, která pachatelům prozradila, kdo spisy má. „Pražský večerník“ soudí, že policie a státní úřady chovaly se k fašistům dosti shovívavě (na přísnost prý nemohou naříkat ani komunisté) vzhledem k tomu, že fašisté dosud, aspoň organisace, nedopouštěli se trestných činů. „Pražskému večerníku“ bude asi známo, že organisace se nemůže dobře zločinů dopouštět, nýbrž jednotlivci a že trest. činů se napáchali dost (Beroun, Žofín atd.) Nejpodivněji si počíná „Večerní list“ posl. Stříbrného. Z počátku líčí věc jako historii spíše krátkochvilnou, mluví o jakýchsi duchách, kteří vnikli do bytu, a poznamenává, že tisk případ většinou odsuzuje. Aby se nemyslelo, že jej odsuzuje také on, dodává. „Na druhou stranu se dovídáme, že vzaté dokumenty byly prý vráceny pachateli. Nešlo tedy o prostou loupež, ale o násilné zmocnění se dokumentů.“ Tu je třeba důrazně říci, že omlouvání zločinů je nejen nepřipustno, ale i trestno. Pro zločin loupeže je nerozhodno, zdali pachatelé věc, již se násilím zmocnili, si ponechali, nebo ji vrátili: rozhodující je vykonání násilí s úmyslem, aby pachatel se zmocnil věci napadeného (třeba cizí). Zda-li šlo o loupež, posoudí soud, budou-li pachatelé zjištěni. Ale i kdyby nešlo právě o loupež, stačí činy, jež jsme napřed uvedli, aby každý slušný a pořádkumilovný člověk našel slova odsouzení. Jestliže někdo pro skryté nebo otevřené sympatie s fašismem těchto slov nenalézá, je to jeho věcí a veřejnosti, aby si učinila úsudek. Rozhodně však nesmí se trpěti omlouvání a schvalování zločinů, na něž je v zákoně na ochranu republiky trestní sankce.⁵⁰

Jako další příklad již s ukázkou reakce levicového tisku lze uvést článek v sociálnědemokratickém periodiku Večerník Práva lidu s názvem Fašistické pikle ze dne 31. srpna 1927, kde se uvádí následující: „Včera byl R. Gajda znovu vyslýchán na policii. Policie dostala do rukou nové závažné dokumenty o podvratné činnosti fašistické obce. Domovními prohlídkami u fašistických předáků na venkově získán byl důležitý usvědčující materiál o plánech fašistického direktoria. Vedle Gajdy byli na policii předvoláni k výslechu redaktor Šnepp, člen direktoria Paulus a finanční referent Bauer. „Bohemia“⁵¹ tvrdí, že na základě nově získaného materiálu bude proti fašistům energicky postupováno. Ale „Národní listy“ energicky zase hájí Gajdu společně s klerikály a za tichého souhlasu agrárního tisku se snaží snížit plánovité fašistické pokusy o převrat na jakousi politickou anekdotu. Zajímavé je, že fašistické ústředí dalo pokyn svým členům – státním zaměstnancům, aby nenosili fašistických odznaků. Dosud nošení fašistických znaků bylo svatou povinností všech organisovaných fašistů. Tímto opatřením fašističtí vůdcové „legalisovali“ jenom to, co se již dříve dalo. Neboť i státní zaměstnanci, kteří byli organisováni v obci fašistické, ihned, jakmile propukla aféra sázavská a jakmile policie našla seznam fašistických státních zaměstnanců v sekretariátě NOF schovali rychle své odznaky, aby „netrpěli za svatou věc a ideu“. To, že se nyní vymlouvání naivně jako chlapci, přistižení při činu, není třeba dodávat.“⁵²

Téhož dne – 31. srpna 1927 se velmi útočně vůči státní správě jako celku, navíc i s narážkami na možné provázání aktérů přepadení s úředníky, vyjádřilo i Rudé právo v článku „Vyšetřování“ s fašisty: „Včera nám censor článek o chování se úřadů k fašistům šeredně vybilil. Patrně na vyšší rozkaz, neboť do věřejška útoky proti fašistům vycházely bez závady. Fašistickým buňkám ve státním aparátě už asi otrnulo. Abychom zase nebyli vybileni,

⁵⁰ Národní osvobození. 26. 8. 1927, s. 3.

⁵¹ Bohemia byl německy psaný deník vycházející v Praze od roku 1828 až do roku 1938.

⁵² Večerník Práva lidu, 31. 8. 1927, s. 1.

omezujeme se na fakta, pouhá fakta. Ta mluví sama dost výmluvně. Sázavské přepadení bylo zosnováno proto, aby byly uloupeny dokumenty o Gajdově aféře. To je nepopiratelné. Bylo zosnováno fašistickou údernou rotou, která byla v činnosti již v Berouně a jejímž vůdcem je student Žitný. To je zjištěno. Přepadení mohlo být provedeno pouze tehdy, když se fašisté dozvěděli z ministerstva národní obrany, že dr. Vorel spisy má. To je zjevno. Fašistická organizace je přísně centralisována a bez svolení „vůdce“, který má neomezenou moc, se nesmí provést žádný důležitý podnik. To je notorické. Fašističtí důvěrníci v MNO jistě zaslání dokumentů dr. Vorlovi nehlásili nějakému Žitnému nebo Tetivovi, nýbrž ústředí fašistů. To je jasné. U jednoho ze zatčených fašistů byl nalezen rozkaz, kde se přepadení nařizuje „jménem bratra vůdce“. To je známo. A Gajda i ostatní vůdcové fašistů jsou na svobodě. U pražské policie je na důležitých místech na 40 spolehlivých fašistů. Podle zprávy „Lidových listů“ byl včera dopoledne Gajda zase předveden k výslechu. S ním byli vyslýcháni členové fašistického ústředí Šnepp, Bauer a Paulus. V 8 hod. večer byli všichni zase propuštěni. Zároveň sdělují „Lidové listy“ ze soukromého pramene, že byla prohlídka i v sekretariátu vinohradské sekce fašistů a že prý několik členů této sekce bylo zatčeno. Podle „Lid-listů“ nejen nebyla vydána úřední zpráva, nýbrž policie odmítla dáti jakékoli informace. Ony se těžko dávají informace o případu, kde někdo je tak podezřelý, že musí být každý druhý den předváděn a po celé hodiny vyslýchán, a přece není zatčen. Na naše zprávy o fašistických přípravách k převratu, o protokolech direktoria, o 7 tajných rozkazech Gajdových, o štábním kapitánu, který dodával fašistům státní dynamit a o liknavém vyšetřování těchto věcí úřady mlčí. Nuže, mlčení je také odpověď. Kdo mlčí, souhlasí. Nepustíme tuto věc ze zřetele a pravda, plná pravda se dostane ven, ať se to fašistickým buňkám ve státním aparátě líbí nebo nelíbí.“⁵³

Mezi zcela protichůdně laděná vyjádření se snahou zklidnit emoce, navíc i s odlišným hodnocením celého policejního vyšetřování, patřil článek pod názvem Fašisté bez konce z Pražského večerníku taktéž z 31. srpna 1927, kde byly obsaženy tyto glosy: „Vlna fašistického vzrušení už opadla. Fašistická aféra trvala právě týden a dnes už jen doznívá. Určité části tisku však záleží na tom, aby „fašistická aféra“ zveličena až ve „fašistické nebezpečí“, vlekla se dále a znepokojovala veřejnost. O žádné nebezpečí však nejde. Jak se ukázalo, celá sázavská aféra scvrkla se na husarský kousek několika mladých fantastů, kteří zasloužili by snad spíše pár ran lískovkou než trest eventuálně i několikaletého žaláře, který je za kousek ten čeká. Policejní šetření provedené na širokém základě a podložené i několika prohlídkami v organizačních místnostech a zabavením značné části materiálu, neprokázalo nikterak nebezpečí fašistického převratu. Toto zjištění dá ostatně i zdravý rozum. Neboť jestliže teprve rok potom, co ohlašován byl fašistický převrat, došlo k nějaké akci, pak už to samo stačí k důkazu, že český fašismus není žádným revolučním hnutím a že i poslední jeho aféra byla více méně nafouknuta socialistickým a komunistickým tiskem, aby z ní mohl býti vytloukán kapitál proti dnešní vládě. Vláda však ukázala, že nebojí se žádného teroru a že má odvahu brániti pořádek a klid ve státě všem prostředky a proti každému. Fašistická aféra vleče se už jen v opozičním tisku, jemuž je vláda ještě pořád málo energická. Vyšetřování ve věci samé jest již skončeno a policie, už jenom přezkoumává, zda není souvislosti mezi sázavským přepadením a vedením fašistů. Za tím účelem byl znovu vyslýchán gen. Gajda a jiní fašističtí předáci. Jinak se věci obírá již trestní soud, kterému vůbec v celé aféře patří hlavní a poslední slovo.“⁵⁴

Na závěr této pasáže o ohlasu sázavské aféry v tisku uveďme i výmluvnou reakci samotných fašistů v jejich periodiku Říšská stráž, v tomto případě v článku z 26. srpna 1927 pod názvem Persekuce českého nacionalismu „národní“ vládou Švehlovou, který má velmi útočné vyznění, zároveň však nabádá příznivce fašistů k obezřetnosti před údajnými provokacemi a k zachování klidu. V článku je uvedeno následující: „Včerejší události související s jakousi „záhadnou událostí na Sázavě“, kde měla být v soukromém bytě JUDr. Vorla, takto úředníka M.N.O.,

⁵³ Rudé právo. 31. 8. 1927, s. 1.

⁵⁴ Pražský večerník. 31. 8. 1927, s. 3.

hledána a odcizena akta, týkající se rok trvajících procesu gen. Gajdy, zavdaly podnět k roztrpčení mezi obyvatelstvem hlavního města republiky, ba i v celé říši. Každý Čech a Slovák, který není dosud nakažen „humanitou“, byl posledními událostmi vzrušen do krajnosti a varujeme příslušné úřady, aby nepředloženým krokem nedaly podnět ke vzplanutí oprávněného roztrpčení, neboť trpělivost českých lidí nad bezprávím, páchaným v „demokratické“ republice, jest krajně napjatá. Dělníci, občané, bratři, voláme k celému národu, všichni v jeden šik v boj za spravedlnost a proti útisku! Politické přesvědčení každého spravedlnost milujícího občana, nechť v tomto vážném okamžiku ustoupí do pozadí, a nechť opět jako před 9 lety v památném roce 1918 zvítězí jednotná, silná myšlenka českého nacionalismu. Bratři a sestry, apelujeme na Vás – zachovejte důstojný klid – buďte však připraveni! Strážte se bídných provokatérů a nedávejte se strhnout i nerozvážným činům. Ujišťujeme Vás, že v žádném ohledu nestrpíme jakékoliv příkoří vůči br. Vůdci, gen. Gajdovi, který postaven byl pod policejní dohled.“⁵⁵

Na další straně téhož vydání ještě Říšská stráž přidala osobní útok vůči Dr. Vorlovi v krátkém článku s názvem Kdo je JUDr. Vorel? ve snaze dehonestovat jeho osobu s tímto zněním: „Podle právě došlé informace dovídáme se tuto zajímavost: v aféře „sázavské“ jmenovaný JUDr. Vorel je totožný s dr. Vorlem, který spolu se svou manželkou svým počínáním způsobil zatčení a odsouzení prof. Štěpánka a jeho přítele Ságla za války z jakýchsi protirakouských projevů. Prvý byl odsouzen na 8. druhý na 3 měsíce těžkého žaláře. Proto asi p. Dr. Vorel těší se té oblibě „hradní kamarily“. Také charakteristické pro dnešní nesnesitelné poměry.“⁵⁶

NOF celou aféru nakonec ustála bez postihů, ale mládežnická organizace Omladina byla 2. září 1927 rozhodnutím policejního ředitelství na základě zákona na ochranu republiky rozpuštěna.⁵⁷ Veřejnost volala po exemplárním potrestání aktérů přepadení, byli však nepodmíněně odsouzeni pouze ke třem, čtyřem, respektive šesti měsícům vězení⁵⁸, což je poměrně překvapivé s ohledem na závažnost ozbrojeného přepadení jednoho z nejvyšších úředníků ministerstva. Ze zmíněných zatčených aktérů přepadení byli odsouzeni k nejvyššímu trestu Josef Keller a Karel Hetteš, a to v délce trvání šesti měsíců. František Chyba na čtyři měsíce, naopak Jindřich Žitný i přes to, že byl paní Vorlovou poznán a prokazatelně se na místě přepadení pohyboval, zproštěn obvinění.⁵⁹ Během původního vyšetřování padlo ze strany zatčených a vyšetřovaných i mnoho dalších jmen jejich údajných kompliců, pomahačů a řada mnohdy protichůdných tvrzení, v březnu 1929 tak došlo k dalšímu souvisejícímu procesu, který na sázavskou aféru přímo navazoval.⁶⁰ I ten však vyšuměl víceméně do ztracena a mnozí další obvinění jako např. v letech 1927 až 1928 generální tajemník NOF Jan Scheinost byli osvobozeni v plném rozsahu kvůli nedostatku důkazů.⁶¹ Jindřich Žitný a Jaroslav Tetiva byli až v této větvi případu odsouzeni k nízkému trestu tří měsíců odnětí svobody.⁶² Tím se příběh sázavské aféry definitivně uzavřel. Excesy fašistů tím však rozhodně neskončily a tím nejznámějším a nejzávažnějším byl židenický puč v lednu 1933.⁶³

⁵⁵ Říšská stráž. 26. 8. 1927, s. 1.

⁵⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵⁷ PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 60; KLÍMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 230–232.

⁵⁸ PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*, s. 86.

⁵⁹ Lidové noviny. 8.10.1927, s. 8.

⁶⁰ KLÍMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 199.

⁶¹ Národní listy. 4. 4. 1929, s. 2.

⁶² Tamtéž.

⁶³ PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*, s. 87.; KLÍMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*, s. 246–256; PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, s. 74–106.

ZÁVĚREM

Tato studie shrnuje proces vyšetřování takzvané sázavské aféry, její politické pozadí, společenské následky a ohlas v tehdejší tisku. Československo bylo státem, kterému se radikalizace obyvatel nevyhýbala, přesto zde nedošlo k tendencím směřování společnosti k totalitnímu či autokratickému státnímu zřízení jako u většiny okolních zemí. I tak nemalá část obyvatel nebyla spokojena se směřováním země, které určovaly nejdůležitější postavy meziválečné politiky, zejména Tomáš Garrigue Masaryk, a dále politikové ze stran, které se pravidelně dostávaly do vlády, tedy agráři, sociální demokraté, národní socialisté, národní demokraté a lidovci. V tomto kontextu je také zajímavé sledovat, jak reagovala nejrozličnější periodika, včetně řady stranických, na sázavskou aféru. Aktéři přepadení JUDr. Vorla z řad fašistů se nakonec dočkali pouze symbolických trestů, Vorel sám se později podílel i na tvorbě velmi důležitého zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu, který sjednocoval úsilí země při zvýšení obranyschopnosti před hrozbami ze strany nacistického Německa. Aférou tedy nebyl fatálně dotčen a pokračoval v důležité práci na ministerstvu národní obrany. Českoslovenští fašisté v čele s Radolou Gajdou procházeli složitým vývojem, který na své rozuzlení pod tlakem zvnějšku teprve čekal v závěru 30. let. Již 20. léta se sázavskou aférou nám však ukazují, že kořeny mnoha potíží československé společnosti, která byla rozdělená mimo jiné ideově, politicky, sociálně či národnostně, můžeme nalézt již o mnoho dříve, než s plnou silou dorazila na evropský kontinent hospodářská krize nebývalého rozsahu se svými fatálními následky, které jsou známy. Sázavská aféra tak zůstává trvalým, byť značně opomíjeným mementem toho, že varovné signály rozdělení společnosti by neměly být podceňovány. I nynější společnost se v mnoha ohledech nachází na rozcestí a je fragmentovaná, přičemž nejrozličnější skupiny občanů tíhnou k jednoduchým řešením. Z minulosti tak můžeme čerpat poučení i v takovýchto případech.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny:

Národní archiv

f. Prezidium Ministerstva vnitra v předmnichovské ČSR, sign. 225-376-4, vyšetřovací protokoly ve věci sázavské aféry.

Dobový tisk:

Lidové noviny 1927, 1931.

Národní listy 1929, 1930.

Národní osvobození 1927.

Národní politika 1927.

Právo lidu 1927.

Pražský večerník 1927.

Rudé právo 1927.

Říšská stráž 1927.

Tribuna 1927.

Večer 1927.

Večerní list 1927.

Večerník Práva lidu 1927.

Venkov 1927.

Současný tisk:

Mladá fronta Dnes 2023.

Literatura:

GAJDA, R. – NAKONEČNÝ, M. – LHOTKA, J. – HORKÝ, K. – BUREŠ, V. – DRAGANOV, A.: *Generál Radola Gajda: k výročí 70 let od smrti hrdiny*. Praha 2018.

GAJDA, R.: *Moje paměti*. Brno 2008.

HOUŠKA, V.: *Lidé kolem T.G.M. Karviná* 2006.

JURMAN, O.: *Nepřítel Masaryka: neobyčejný život generála Radoly Gajdy*. Praha 2020.

KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha 1995.

KLIMEK, A.: *Vítejte v první republice*. Praha 2003.

KUKLÍK, J.: *Příběh československé ústavy 1920. II, Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha 2022.

LANDERGOTT, J.: *Velcí Češi první republiky*. Praha 2018.

MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno 2003.

MOULIS, M.: *Vzestup a pád generála Gajdy*. Třebíč 2000.

NAKONEČNÝ, M.: *Český fašismus*. Praha 2006.

PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol. (edd.): *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. I. díl: období 1861–1938. Brno 2005.

PEJČOCH, I.: *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha 2011.

PLACHÝ, J. – PEJČOCH, I.: *Velké kriminální případy*. Praha 2016.

ŘEPA, T.: *Reakce vojenské správy na zvýšené ohrožení republiky ve 30. letech se zaměřením na přijetí zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu*. In: Polnar, S. – Řepa, T. (edd.): *Ozbrojené síly a československý stát III*. Brno 2022.

ŠEDIVÝ, I.: *Radola Gajda (1892–1948). Necharismatický vůdce a povaha meziválečné demokracie*. In: Bárta, M. – Kovář, M. (edd.): *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha 2017.

Mgr. Bc. Tomáš Řepa, Ph.D.
Katedra teorie vojenství
Fakulta vojenského leadershipu
Univerzita obrany v Brně
Kounicova 65
662 10 Brno
Česká republika
e-mail: tomrepa@seznam.cz